

Carnaval

Bellmunt del Priorat (Priorat)

Quan parlem de grans carnavals, molts cops només pensem en les festes de ciutat. Hi ha, però, un seguit de carnavals de poblacions petites que han tingut una gran importància. A les nostres comarques, un exemple prou clar és el carnaval de Bellmunt del Priorat.

1. Història de la festa

A Bellmunt, com en moltes altres poblacions, el període de Carnaval començava per Sant Antoni. A partir d'aquesta data, cada diumenge, començaven a sortir mascarots pels carrers. Amb indumentàries fetes de roba vella, carotes de cartró i estris quotidians, les màscares sortien a empenyar qui trobaven pel carrer i, molt especialment, les dones que es trobaven per a jugar a cartes a les portes de les cases o en un racó assolellat. Algunes màscares solien portar, dins el vestit, coixins o gruixos de roba que els feia geperuts, deformes de cos i irrecognoscibles. Explicaven xafarderies *xillant*, és a dir, falsejant la veu.

Coneixem, per tradició oral, alguns mascarots tradicionals del carnaval de Bellmunt al primer terç del segle xx. Hi havia un personatge que anava amb un bastó de l'extrem del qual penjava un fil o goma amb un cacauet lligat. L'oferia a la canalla, tot dient:

«—Amb la mà, no. / Amb la boca, sí.»

Els xiquets provaven d'enxampar el cacauet amb la boca, amb les mans a l'esquena. També hi havia qui feia ballar *l'alonso* —l'ós. Un noi portava dues espadenyes, a tall d'orelles, un vestit de sac, la cara tota emmascarada de negre i, al damunt, una màscara d'anar a crestar. Anava endogalat, amb un collar, i ballava pels carrers del poble...

Entre els artefactes emprats per a provocar la gresca o molestar els altres hi havia dipòsits de lavatives, *flits*, espolsadors, picamatalassos o una mena de peça de fusta extensible que, amb una brotxa a l'extrem, permetia pintar la cara d'algun innocent que treia el cap per la finestra.

Els mascarots sortien pels carrers els diumenges anteriors al Carnaval i els últims dies. A les societats —al local social de l'empresa Mines del Priorat i a la Cooperativa Obrera Republicana— es feia ball de disfresses. Als balls, s'hi assitia amb la cara tapada. A l'entrada dels balls hi havia una persona encarregada de comprovar qui s'amagava darrere de cada màscara. No ho explicava a ningú i la seva funció es limitava a actuar en cas de conflicte.

També es feien desfilades pel carrer, amb carrosses que preparava la gent del poble. N'hi havia dues, acompanyades de les dues bandes de música —conegudes popularment com els de la Pela i la Lleganya— que corresponien a les dues societats i, evidentment, a dues posicions ideològiques diferents. Al primer terç del segle xx, les referències politicosocials són ben freqüents a la festa, sobretot pel que fa a la reivindicació republicana i de justícia social. Per evitar enfrontaments, les dues rues carnavalesques sortien en horaris diferents.

El Carnestoltes arribava el cap de setmana anterior a la festa. El dijous gras es menjava botifarra i truita, i el dissabte o el diumenge de Carnaval muntaven una desfilada amb carros tots guarnits de verd. Hi ha una certa imprecisió en els records, i la festa no tenia programa. El Carnestoltes presidia els balls, en què es disfressaven, fonamentalment, les dones o els xics que ho feien veure. Es recorda més d'una anècdota referida a la *seducció* d'algun senyor per part d'un noi disfressat de noia, o la d'un fill per la seva mare. La festa acabava el dimarts amb la crema del ninot del Carnestoltes.

El carnaval de Bellmunt va patir, com tots, els efectes de la repressió política. Els vells recorden les anècdotes d'un carnaval dels anys 1920 –durant la dictadura de Primo de Rivera– en què l'alcalde va prohibir que cap persona anés disfressada pel carrer i del *joc d'amagar* que es va muntar pels carrers del poble, desafiant la prohibició. Després d'uns anys de desaparició, posteriors a la guerra de 1936-39, va reviure –discretament oblidat per les autoritats i sense deixar rastre escrit–, perdent amb el temps alguns dels seus components tradicionals. El primer cop, però, que unes noies es van vestir d'home els hi van caure deu duros de multa i van fer plegar el Carnaval.

El cert és que a la meitat del segle xx ja es tornaven a fer balls, implícitament de Carnaval, amb disfresses, però amb la cara destapada, al local de la societat minera, l'Euterpe. A la segona meitat de la dècada de 1960, la canalla de l'escola comença a celebrar el dijous gras, sortint al carrer amb les disfresses que ells mateixos han preparat. Els balls són de disfresses. A la dècada del 1970, el carnaval de Bellmunt esdevé un referent comarcal –si no ho era ja abans–, en un moment en què poques poblacions havien recuperat la festa.

La festa agafà força amb un esquema que recull costums heretats del passat i s'adapta als nous temps. Començava amb l'«atracament», un parell de setmanes abans, una lluïda comitiva de màscares que, presidida per un familiar del Carnestoltes, donava un tomb pel poble i demanava a tot el veïnat la *voluntat* de contribuir a la festa del Carnaval. Les màscares sortien davant del Casal, societat organitzadora de la festa.

El cap de setmana anterior al Carnaval, arribava S.M. Carnestoltes. El dissabte al vespre s'anava a l'entrada del poble a rebre'l. Era obligatori, si més no per formar part de la comitiva de benvinguda, que anessin de gala –o ho aparentessin–: els nois de negre, amb barret de copa, i les noies vestides de negre, amb mantellina blanca. En formació s'anava fins al Casal, on el Carnestoltes presidia un sopar, d'escarola amb romesco –el xató també es reivindica com a tradicional al Priorat– i truita amb suc i bacallà, un plat característic de la comarca per al període que venia després. Quan el sopar s'anava acabant hi havia persones que marxaven discretament i, al poc temps, començaven a aparèixer mascarots –fets a partir de roba vella i estris domèstics– que provocaven i divertien els assistents.

El dissabte de carnaval es feia una *rua*, amb tractors guarnits, i després un ball de disfresses, amb una dinàmica pròpia que s'ha conservat fins avui. Ben entrada la nit, se sabia de la mort del Carnestoltes i es llegia el seu testament. L'enterrament tenia lloc l'endemà, diumenge. Després es feia la visita al cap de dol, situat al Casal, on se servia un *vermut de dol* compostat de vi negre, botifarra negra i olives negres. Traslladat en seguici fúnebre, el Carnestoltes era cremat, enmig de grans plors, al davant de les escoles.

Aquest model de festa entra en crisi a la dècada de 1990 i ha anat perdent una part dels seus components. Es va perdent l'arribada i el costum d'improvisar mascarots en acabar

el sopar, tot i que aquest es manté. El 1993, any en què el rei Carnestoltes comptà amb una reina, fou incinerat el mateix dissabte a la nit, costum que es manté en els anys següents, tot i que algun any es tornà a fer l'enterrament en diumenge. Des del 2008, l'enterrament es torna a fer el diumenge, precedit de la corresponent vetlla amb el cap de dol i el vermut.

2. Característiques específiques, elements i implantació de la festa

En l'actualitat es conserva el sopar previ, el cap de setmana anterior, però no hi ha cerimònia d'arribada del Carnestoltes. El ninot és portat directament al Casal. El dissabte de carnaval, la desfilada o rua és l'acte principal i concentra tot el poble, els residents habituals i les persones que viuen fora o en són descendents. El carnaval de Bellmunt és, com altres celebracions, una festa de retrobament amb la comunitat d'origen. Hi ha diverses carrosses, obrades artesanalment emprant vehicles a motor, tractors i remolcs agrícoles, disfresses elaborades per la mateixa gent –algunes d'estil tradicional– artefactes diversos, etc., amb contingut satíric o humorístic. Depenent del moment, es produeixen petites escenificacions segons el que representa cada grup –sobretot, a la plaça del davant de les escoles, que és on es concentren els participants a la rua. No és, doncs, una desfilada, acompanyant el Carnestoltes, contemplada per uns espectadors, sinó un conjunt de màscares que, acompanyades de música –grallers o la banda de Falset–, fa un recorregut pels carrers del poble, amb el públic seguint-lo i participant-hi. La festa conserva el seu caire burlesc, amb referències a fets d'actualitat, i hi ha màscares que interactuen amb el públic. Pot reunir més de 200 persones en una població de 325 habitants.

Al final de la desfilada se celebra una xocolatada al Casal. A la nit es fa el ball de disfresses a l'Euterpe. Bona part dels assistents diferencien entre la disfressa emprada durant la desfilada i la que es fa servir al ball. Els participants entren, si s'escau, amb la cara tapada i no sempre es fàcil saber qui són, i una pràctica que s'ha conservat és la de canviar-se de disfressa, una o més vegades, durant el ball: es tracta de marxar discretament i retornar amb una altra indumentària. El joc de saber qui és qui, doncs, continua ben viu. Ben entrada la nit, alguna colla escenifica alguna paròdia burlesca o satírica.

Quant al tipus de disfresses emprades, es fa notar la influència dels grans carnivals urbans –s'observen disfresses emprades en anys anteriors als carnivals de Reus o de Tarragona–, però també n'hi ha moltes de confecció pròpia.

Mort el Carnestoltes, es fa la lectura del seu testament, amb el corresponent contingut satíric i moltes referències locals. El ninot se sol cremar la mateixa nit, davant de l'Euterpe.

3. Fonts de consulta i organitzadors

Observació directa o participant –Montserrat Fonts i Salvador Palomar– entre 1989 i 2009.

Contactes:

Associació «El Casal»

C/ Major, 14

Bellmunt del Priorat

Comissió de festes. Ajuntament de Bellmunt
Plaça Miquel Muntané, 2
43738 Bellmunt del Priorat
Telèfon: 977 83 00 28

Associació de Joves
<http://webfacil.tinet.cat/ajbp>

Redacció: Montsant Fonts i Salvador Palomar